

Írta: Utasi Judit

AZ AGRESSZIÓRÓL

„Az ember főként akkor házasság- és családképes, ha önmagával boldog házasságban él.”

Novalis

A kriminológia kevés figyelmet fordít a társtudományok új nézeteire, ezért az agresszió igazi természete – amely biológiai alapokon is nyugszik – rejtve marad előtte. Számtalan elmélet járta körül az erőszakot, így a frusztráció-agresszió elv, az erőszakot mentális betegségekre, kromoszóma-rendellenességekre visszavezető elméletek, a szociális tanulás elve, az anómiaelmélet, a szubkultúraelmélet, a szimbolikus interakció elv, a szociokulturális magyarázat, és még sorolhatnám. „A külföldi és hazai kutatási eredmények igazolják, hogy egyes erőszakos bűncselekmények okságában áttételesen és más tényezőkkel együtt szerephez jutnak az elkövetők...biológiai, fizikai károsodása, mentális deficitje, közelebbről azok a veleszületett, illetőleg a szocializálódási folyamatban kialakult vagy szerzett pszichikai tulajdonságok, amelyek az egyén magatartását általában meghatározzák, befolyásolják.”⁵ A kriminológusok ezért nem zárkoznak el a biológia tudományától; eredményeitől, elveitől és elméleteitől. Nem lehet csak a pszichológia és a szociológia tanaira szűkíteni a kitekintést, és ez annál inkább így van, mert ezek a tudományágak maguk sem határolódnak el a biológiától. A modern biológiától való idegenkedés mögött valószínűleg Lombroso elavult elméletei, a rasszizmus és a politikai inkorrekttség bélyegétől való félelem húzódik meg, de „a legújabb kutatások bebizonyították, hogy a bűnözésnek igenis vannak pszichobiológiai vonatkozásai, amelyek azokhoz hasonlítanak, amit a depresszióval kapcsolatos vizsgálatok tártak fel... Olyan bizonyítékok is vannak, amelyek genetikai eredetű bűnözési hajlamra utalnak.” C. R. Jeffery elképzelései szerint a bűnözői magatartás tanulmányozásának „elméleti keretét egy bioszociális interdiszciplináris modellnek kellene képeznie.”⁶

Az utóbbi években integrált elmélet jelentkezett ezen a téren, amely J. Q. Wilson és R. Herrnstein nevéhez fűződik. Szerintük egyaránt figyelembe kell venni az emberi magatartás vizsgálata során a környezeti és pszichológiai tényezőket, és végül a hajlamot is. „A gének és a környezet kölcsönhatása az, ami néhány emberben kialakítja a bűncselekmény elkövetésére hajlamos személyiséget. Az érvelés számba veszi az olyan tényezőket, mint az IQ, a testfelépítés, a génállomány, az impulzivitás, a kielégülés késleltetésének képessége, az agresszivitás, sőt még a terhes anyák cigarettázási és ivási szokásai is.”⁷ A kutatók úgy vélik, hogy a tartós (kisgyermekkor óta meglévő) személyiségjegyeknek ugyanolyan szerepük van a bűncselekmények elkövetésekor, mint a pillanatnyi szükségleteknek.

*

⁵ Bakóczy Antal-Sárkány István: Erőszak a bűnözésben BM Kiadó, Budapest 2001. 338. o.

⁶ Freda Adler – Gerhard O. W. Mueller – William S. Laufer: Kriminológia Osiris, Budapest 2000. 134. o.

⁷ Adler – Mueller – Laufer: Kriminológia 147. o.

A személyi identitás alakulása, a személyiség formálása kulturális átörökítéssel, azaz tanulással, és szociális integrációval, azaz szerepek és – többek között – a társas világ normatív rendjének elsajátításával megy végbe. Általában azt lehet mondani, hogy „az örökletes és környezeti tényezők hatása nem összegződik, hanem bonyolultabb módon korrelál egymással”,⁸ és ez a megállapítás igaz az emberi erőszakra is.

A humánétológia és az evolúciós biológia arra a tényre világít rá, hogy az emberi tanulás genetikai programja komplex tanulási modellre vonatkozik, amely felöleli a szocializáció menetét; a kommunikációt, a problémamegoldást, az azonosulást, és a minta követést. Ebben az összetett rendszerben sajátítja el a gyermek – elsősorban – mikrokörnyezetében, a családjában szüleitől és más rokonaitól a konfliktusok kialakítását, elhárítását, kezelését, stb.

A szocializáció elméletének a biológia eredményei alapján új tanulási modellt kellett megalkotnia, amelynek részét képezik az alábbiak: nincs egyetemes tanulási képesség az élővilágban, az emberi tanulás a genetikai kód nyitottságán alapul, a tanulás egész életünkön keresztül tart, és a legspecifikusabb tanulási módunk a nyelvhasználat, a kommunikáció, mégpedig kooperációs és konfliktusos cselekvéseken keresztül.⁹

Kényszer és erőszak többféle formában van jelen életünkben kora gyermekkorunktól kezdve, amelyek egy része – szoktatás formájában – szükséges a kötődéshez, biztonsághoz, az egészséges mentális fejlődéshez, de „az erőszak igazi kohója a család és a szűkebb környezet volt mindig”,¹⁰ -ott gyökerezik a gyermekek testi fenyegetése, a szülők konfliktusai, a feleségek verése, csak ezt a maga teljességében senkinek nem sikerült feltárni. Minden egyes család bonyolult szövevényt alkot, amelyben meghatározó kommunikációjuk, céljaik, egymáshoz való viszonyuk, és konfliktusaik. Csak akkor létezhet kölcsönös bizalom a családban, ha kifejezhetők az ellentétes érdekek, ha ezek a viták során felszínre tudnak kerülni. Természetesen nem elhanyagolható szempont a viták kialakítása, rendezése, elfojtása, vagy agresszióval történő „megoldása”.

*

A biológiai agresszió az emberben is megtalálható szabályozó mechanizmus, speciális, csak rá jellemző vonásokkal. Nagyon változatosan nyilvánulhat meg, és szintje tanulással befolyásolható, módosítható, illetve elnyomható, annak ellenére, hogy öröklött, genetikai alapjai vannak. A biológiai agresszió Csányi-féle csoportosítása:¹¹ 1. territoriális, 2. tulajdonnal, birtoklással kapcsolatos, 3. explorációs, 4. nevelői, 5. normatív/morális, 6. kívülállóval szembeni, 7. csoportos, 8. frusztrációs (vágyak és kívánságok megvalósíthatatlansága miatt; a leggyakoribb, annak ellenére, hogy egész szocializációnk során számos fékező, levezető módszert sajátítunk el leküzdésére), 9. szülői (a gyermekgondozás része, célja a gyermek viselkedésének befolyásolása), 10. autó (saját testre irányul, legszélsőségesebb megnyilvánulása az öngyilkosság). (Utóbbi hármat önkényesen emeltem ki a sorból, mert ezeket magam is felfedeztem Somlai: Húsz év c. munkájának feldolgozása során, amely példáinak ismertetésére a későbbiekben kerül sor.)

⁸ Somlai Péter: Szocializáció Corvina, Budapest 1997. 50. o..

⁹ Somlai 52-53. o

¹⁰ Somlai 62. o.

¹¹ Csányi Vilmos: Az emberi természet: humánétológia Vince Kiadó, Budapest 1999. 173-175. o.

A kulturális agresszió az emberben a szabály követés iránt meglévő késztetés hatására alakult ki, így a rangsort kulturális ideák, viselkedési szabályok határozzák meg, de a biológiai agressziótól eltérően hiányoznak természetes élettani határai. Legjellegzetesebben háborúként nyilvánul meg, tehát a biológiai formák közül. A kívülállóval szembeni és a csoportos erőszak a gyakori.¹²

*

Az ember alapvető rendszerszervező tulajdonsága, és biológiai adottságai alapján hosszabb-rövidebb időre kialakul az a kis csoport, amit családnak nevezünk. Ha az emberek szexualitás, anyaság, együttműködés miatt kapcsolatba kerülnek egymással, azonnal megindul a csoporttá, rendszerré szerveződés.¹³

Ma Magyarországon a családok jelentős részében középkori állapotok uralkodnak. A házas-, élettársi kapcsolatokban megnyilvánuló erőszaknak sokkal több nő esik áldozatául, mint férfi. Azonban a férfiak sem tekinthetők a konfliktusok győzteseinek, így a családi erőszaknak egyaránt vannak női és férfi, felnőtt és gyermek áldozatai, ahogy Somlai Péter is megállapította.¹⁴ A nőkre a verbális erőszak, míg a férfiakra a testi bántalmazás és a szexuális erőszak a jellemző. A közvélemény általában, és a nők nagy része is a házasság normális velejárójának tekinti az agressziót. Nem tesznek ellene semmit, mert szégyellik, vagy úgy gondolják, nincs joguk hozzá. A családok jelentős hányadában mindennapos a hangos veszekedés, az erőszakkal való fenyegetés. Az agresszív családi légkör meghatározza a benne felnövekedő gyerekek életesélyeit, boldogulását is. A konfliktusok leggyakoribb oka a család anyagi szűkössége, valamelyik fél rendszeres távolmaradása otthonától, ellentétes felfogás a gyermeknevelésről, aránytalanság a háztartási munkamegosztásban, nemi élettelle kapcsolatos veszekedések. Összességében a férfiak és nők családon belüli – és természetesen kívüli – igazi embertársi viszonya, egyenrangúsága hiányzik. Nincsen kölcsönös tisztelet, autonómia, személyes szabadság, egyenlőség.¹⁵

*

Somlai Péter: Húsz év című – nemrégiben megjelent – tanulmányában 19 családot ismerhetünk meg, akiket a szerző és munkatársai húsz év alatt háromszor kerestek fel. A kutatás fő célja a családi kapcsolatok alakulásának nyomon követése volt, de a látogatások leírásaiból számos tanulság leszűrhető a családok konfliktuskezeléséről.

A családok körében alkalmazott agresszió okai és fajtái:

A)

1. tárgyi ellentétek,
2. értékellentétek,
3. kommunikációs zavarok,

B)

1. nevelőeszköz, szülői fegyelmezési módszer,
2. alkoholizmus,

¹² Csányi Vilmos: Az agresszió biológiai háttere Belügyi Szemle, Budapest 2000/7-8. 25. o. és 27. o.

¹³ Csányi Vilmos: Az emberi természet. 207. o.

¹⁴ Somlai Péter: Húsz év: Családi kapcsolatok változásai a 20. század végi Magyarországon Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002.

¹⁵ Hell Judit: Erőszak a férfi-nő kapcsolatokban, filozófiai-etikai megközelítésben Belügyi Szemle, Budapest 2000/7-8. 43-45. o.

3. hirtelen harag, indulat, amelyet nem képes kanalizálni,
4. féltékenység,
5. elégedetlenség a házastárssal,
6. tanult agresszivitás: autokrata nevelés eredményeként felnőttként ugyanúgy nem tudja kezelni gyermekével való kapcsolatát, nem tanulta meg alacsony szintű szocializációja során az erőszak elkerülésének, elhárításának módszereit,

C)

1. feleségbántalmazás,
2. gyermekbántalmazás (gyakran az előbbivel együtt),
3. idősebb személy bántalmazása,
4. házastársak verekedése,
5. késelés testvérek között,
6. verbális erőszak,
7. autoagresszió (főleg nők).

A Húsz év c. tanulmánykötet legjellemzőbb esetei a fenti csoportosításokra:

1. eset: A viszonylag jómódú, vallásos sváb családban a családfők mindegyik generációja alkalmaz erőszakos szülői fegyelmezési módszereket. Szemléletük szerint szigorúbb nevelés kell ahhoz, hogy a felnövekvő gyerek meg tudjon állni a saját lábán, hiszen a vagyoni gyarapodás a központi cél. Ehhez az is társul, hogy a férfiak nem tűrnek beleszólást ebbe a kérdésbe, és fiaik a későbbiekben hálásak az atyai szigornak, de – lévén maguk is autokraták – felnőttként hatalmi harc alakul ki, amelyben már nem tűrik el a szülő felsőbbiségét. Itt tehát megfigyelhető a gyermek bántalmazása mint szülői nevelési eszköz (amelynek célja „a jellem acélozása”¹⁶), és a tanult agresszivitás; mivel a fiatalok sem képesek más módszerekhez nyúlni saját gyermekeikkel szemben. A hatalmi harc okai között pedig ott találjuk az értékellentétet és a kommunikációs zavart is.

2. eset: A tanulatlan, szegény munkáscsaládban ugyancsak szülői agressziót alkalmaz az apa, akit egész héten nélkülöznek munkájából eredő vándorélete miatt, és aki hétvégeken „pótolja” a megelőző időszakban elmaradt nevelést. Fiaiban felmerül a megtorlás, az ellencsapás gondolata, de- bár fizikailag képesek lennének rá idősödő apjukkal szemben – tiszteletből nem teszik. A szülői fegyelmezési eszközt valószínűleg tanulás útján sajátította el az apa, de arra sajnos nincs adat, hogy fiai is az ellesett módszerekkel élnek-e majd saját családjukban. Az apa nem része a mindennapoknak, így nem is ismeri életüket, csak a folyamatok végét látja, és talán így igyekszik tekintélyét fenntartani. Értékkonfliktusok és kommunikációs zavarok képezik a család vitáinak alapját, amely teljesen érthető „csonkaságuk” és alacsony szocializációs szintjük miatt.

3. eset: Nem a „szükségszerűen adott” családon belüli, vérrokonok közti a konfliktus, hanem a „választott”¹⁷ családban, az élettárs felnőtt fia, aki „hirtelen haragú, durva és részeges ember” ütötte meg az idős férfit. A sértett egyébként is kiszorulóban van az

¹⁶ Somlai Péter: Szocializáció 62. o.

¹⁷ Vigh József-Gönczöl Katalin-Kiss György-Szabó Árpád: Erőszakos bűncselekmények és elkövetők Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1973. 137. o.

egyenrangú élettársi viszonyból egy alávetett szerepkörbe, nem rendelkezhet fontos ügyekben, erre csak élettársa és annak fia jogosult. Alárendelt helyzete miatt összetört, beteges és az alkoholhoz menekült. Itt tehát megjelenik az idős személy bántalmazása, amelynek háttérében tárgyi konfliktusok és persze kommunikációs problémák állnak. A fiatalember közismerten képtelen határt szabni indulatainak, és alkoholizmusa csak felerősíti személyiségzavarát. Az idős ember igazi szerencsétlensége az, hogy élettársához sem menekülhet, mert ő szemmel láthatóan fia pártját fogja minden esetben, ebből pedig arra következtetek, hogy jelen esetben is tanult agresszióról van szó, korábbi családjukban szintén így oldhatták meg a vitás ügyeket.

4. eset: Az erőszakos személy itt is „választott” családtag, az apa élettársának a fia, aki elvált szülők gyermekeként nőtt fel, apja alkoholista volt. Az új apával – aki lényegesen jobban szituált – eleinte boldog volt, de idővel kiderült, hogy a mostohaapa is autokrata szellemű nevelésben részesíti. A fiú felnőttként nehezen kezelhetővé vált, bár megnősült és gyereke is lett, de verte a családját. A fiú édesanyja öngyilkos lett névtelen levelek, és megoldatlannak érzett sorsa miatt. Értékkonfliktusok és kommunikációs zavarok képezik itt is az alapját a fiatalember erőszakos viselkedésének, de persze mindenek előtt a vele szemben alkalmazott nevelési hibáknak köszönheti, hogy nem találta a helyét, és saját családi gondjait is agresszióval intézte el. Az ügy az édesanya autoagressziója révén szintén érdekes, aki valószínűleg kisebbségi komplexusban szenvedett magasabban kvalifikált élettársa és annak egykori felesége miatt. A levelek létezését erősen kérdésesnek találtam az interjú olvasásakor, valószínűleg ezzel próbálta a volt feleséget lejáratni, pozícióját gyengíteni. De lelke a későbbiekben sem talált megnyugvást, ezért felakasztotta magát.

5. eset: Nyomorúságos életet élő beás cigány család, ahol a családfő mindennap eszméletlen részegségig issza magát, ilyenkor veri a feleségét a nappal, józanon elfogadott szexuális problémák miatt, amelyek az asszony betegségéből erednek. Az alkohol itt is megteszi hatását, a felgyülemlett indulatok levezetéséhez erőt ad. A házastársi elégedetlenség folyamatosan feszültséget teremt közöttük, de a férj tiszta fejjel képes tolerálni a problémát. Ittasan viszont – a részeg emberekre jellemzően – gondolkodása tévutakra terelődik és az asszony „hibáját” így bosszulja meg. A destruktív konfliktus kettejük között marad, a gyermekeiket nem bántja, más kérdés, hogy milyen hatással van ez az élet rájuk...

6. eset: Tanyavilágban élő juhászok között bevett módszer az erőszak a gyermeknevelésben, sőt az apa még felnőtt, családosi fiát is felpofozza hirtelen haragjában, és itt is a tiszteletnek köszönhető, hogy nincs reakció. Mindkét fiú alkoholista lett, ittasan agresszívak, verik saját családjukat. Az asszonyok sorsa több generáción keresztül hasonló; az erőszak túrése után az anya és a feleségek is elhagyták családjukat. Többek között ez is vezetett a fiúk alkoholizmusához. Egy alkalommal; összeszólalkozásuk után megkéselte egyik a másikat, amelynek börtön lett a következménye annak ellenére, hogy a helyi rendőr – ismerve a juhászokat, és heves természetüket – hamis vallomások tételére ösztönözte őket. A börtönviselt később azért nem látogatja különélő családját, mert attól fél, hogy dühében megöl valakit. Nagy szerep jut ebben a környezetben a „nézetszokás- és hagyományrendszereknek”, amelyeknek köszönhetően „az egyes zárt településeken, kisebb községekben, elszigetelt körzetekben élő és tudatilag elmaradott rétegek körében az emberi sérelmeknek századok óta olyan rendezési módjai alakultak ki, amelyekhez még

napjainkban sem mindig igénylik a hatóságok segítségét.”¹⁸ Ebben a családban mindenre az erőszakot használják megoldásnak, a legegyszerűbb vita is agresszióba torkollik. A nők néma szenvedői a férfiak viselkedésének, de előbb-utóbb mindegyiknél betelt a pohár, és a konfliktus békés megoldását választva elhagyták férjeiket. A fiúk édesanyja először az alkoholhoz menekült, kimaradozott, majd el: költözött, elhagyva kamaszodó gyermekeit is. A két fiatal férfi sorsának illetően alakulásában feltétlenül szerepet játszott az, hogy édesanyjuk cserbenhagyta őket, és nevelésüket kizárólag apjuk látta el. Ez a család a tanulmánykötet „állatorvosi lova”: a kommunikációs zavar itt a kommunikáció teljes hiányaként jelenik meg, szerep jut az alkoholnak és a tanult agresszivitásnak, az erőszak szülői fegyverkezési eszköz, a házastárssal való elégedetlenség kifejező eszköze, a szocializáció teljes hiánya miatt hirtelen haragjukat képtelenek levezetni, igazi durvasággal válaszolnak minden problémára, nem riadva vissza a súlyos testi sértéstől sem. Erőszak ér gyermeket és felnőttet egyaránt, szenvednek tőle az agresszió alkalmazói is, és nemcsak fizikai értelemben.

7. eset: Jómódú vállalkozó szülői nevelési eszköze a felpofozás, lánya korainak ítélt szexuális kapcsolata miatt. A családban több kísérlet történt autoagresszióra is, amellyel a feleségek próbálták meg változtatni, jelezni. Klasszikus kommunikációs zavar és értékellentétek jellemzik a családot. Soha nem volt őszinte szülő-gyermek viszony közöttük, így jellemzően a lány bizalmába férkőző és azzal visszaélő élettársától tudta meg a titkot. Valószínűleg nem tudta elfogadni, hogy lánya már felnőtté vált. Az őszinteség hiánya az egész családra jellemző, a mélyben húzódó destruktív konfliktusokat elfogadni nem tudó, kitörni vágyó nők öngyilkosságba menekülnek. Ketten próbálkoztak sikertelenül, egy pedig fenyegetőzött vele. Mindhármukat megromlott házasságuk, a férjek hűtlensége, az ebből fakadó depresszió és kilátástalanság érzete vezetett el a végső megoldás gondolatáig.

8. eset: Nem túl jó anyagi viszonyok között élő munkáscsaládban a férj folyamatosan féltékenykedik, légből kapott indokokkal újra és újra elvakultan támadja feleségét, emiatt többször verekednek, majd elválnak. A nő szeretethiányos családban nőtt fel, ahol halott édesanyja feladatait kellett ellátnia gyermekként. Apja nem vett részt a család életében vidéki munkája miatt, a gyerekek mellé fogadott egy dadát, majd intézetbe adta őket. Apa és lánya között rengeteg ellentét és szemléletbeli konfliktus volt. Ilyen előzmények után a nő férjhez ment egy olyan emberhez, aki szintén nem vette ki a részét a családi életből, akitől sem segítséget, sem szeretetet nem kapott. Mintha tudat alatt vágyott volna arra, hogy apja közömbösségét férjében ismét megtalálja. A nő életén a válás sem javított, hiszen mindennapjai a létfenntartáshoz szükséges gürcölésre korlátozódtak, és sajnos emiatt ő sem tud elég törődést és szeretetet nyújtani kamasz fiának.

9. eset: A férfi családjában (sokgyermekes munkáscsalád) generációk óta az alkohol és az erőszak uralkodik az apák részéről, akik „dirigálják” a környezetüket. A férj nem vitte apjánál sokkal többre, feleségével kölcsönösen elégedetlenek egymással, gyakran veszekednek, verekszenek. A nő egyetemet végzett, de teljesen elhagyta magát, lecsúszott igénytelen, fizikai munkás férje színvonalára, egyébként is áldatlan körülmények között élnek. A férj nevelt fiát verte kisgyermek korától vasalózsínórral. A fiú ezt lelke mélyén

¹⁸ Bakóczy Antal-Sárkány István: Erőszak a bűnözésben 336. o.

megbosszulná, de tiszteletből nem teszi. Saját gyermekei sem szeretik, mert őket is veri, különösen akkor, ha az anyjuk pártját fogják. A szülők felhasználják vitáikban gyerekeiket, akik súlyosan károsodtak emiatt: ágybavizelés, kiségitő iskola, a kétéves kisfiú állandóan üvölt, stb. A gyermekeket a férfi a kutatók tíz évvel későbbi látogatásakor is verte, ahogyan feleségét (aktuálisan papuccsal a fejét...), és mindenki elhanyagolt. Nagyobbik lányát veréssel próbálja eltüntetni udvarlójától. A gyerekek szoktak a szülők közé állni, hogy testükkel akadályozzák a viták verekedéssé fajulását. A destruktív konfliktusok halálukig tartottak. Ez a család jellemző példája annak, amikor a családi homogenitás hiánya bomlasztja meg a harmóniát. eltérő gondolkodási és műveltségi szinten levő házaspárok között gyakran hiányzik a megértés, hiszen nagyon eltérő tulajdonságaik szinkronba hozása nehéz feladat, mindkettejük erőfeszítését igényli. A válás gondolata a feleségben és a gyerekekben is felmerült, de azzal hessegették el, hogy a férj úgyis megkapná a kisebbik szobát (hova máshova is mehetne), és minden maradna a régiben. Így aztán semmi nem változott: elbeszéltek egymás mellett, a másik tényleges meghallgatása nélkül. A házastársi elégedetlenség és az állandósult kommunikációs zavar ördögi kört hozott létre: a férj a neje női mivoltának elvesztése miatt is ivott, a feleség pedig a szeretetlenség és a részeges férfi miatt vált slamposzá, igénytelené. A gyermekeikről teljesen elfeledkeztek meddő vitáik során, szerepük csak a szülők szeretethiányának csökkentése és önigazolása volt, azon túl, hogy ők voltak az indulatok levezetésének legjobb eszközei is. így fordulhatott elő az, hogy az eredetileg teljesen egészséges gyermekek súlyos pszichés zavaroktól szenvedtek, és iskoláikban sem voltak képesek teljesíteni. Felnőttként is rendezetlenül, elhanyagoltan, nyomorban élnek, egyikük sem tudott kitörni a szülői környezetből, a kapott mintákból. Egyetlen szerencsésük, hogy borzasztó sorsuk összekovácsolta őket, ezért bizton számíthatnak egymásra.

10. eset: Cirkuszos család, generációk óta ezzel foglalkoznak. A családfő zsarnok, a legkisebb engedetlenségért is verte a feleségét és három lányát (kézenfekvően ostorral). Egyik lánya arra vezeti vissza szexuális problémáit, hogy három éves korától verték, dolgoztatták, kihasználták és gorombák voltak vele. Felnőttként is úgy érzi, hogy senki nem szereti. Férjhez ment egy ugyancsak cirkuszoshoz, aki apjához hasonlóan durva ember; sámlin ülő kisgyermeküket – csak, mert útban volt – úgy felrúgta, hogy eltört a keze. (Természetesen ezekben a családokban is állandósult az apák hiánya a turnék miatt.) Az eltört kezű kisfiú felnőttként saját kislányát dobta ki az előszobába, mert zavarta tévészés közben... De testvére is megsínylette az erőszakot, csak ő nő lévén egy szintén erőszakos férfi karjaiba menekült, aki ivott, szétverte a lakásukat, és a későbbiekben életveszélyesen megsebesítette egyik szeretőjét. Itt is nagyon hatottak a családi minták, minden férfi ugyanolyan durva módszerekkel válaszol a felmerülő gondokra, de még a legkisebb zavaró tényezőre is, aki jelen esetben a gyermek. Fiú- és lánygyermek egyaránt vesztes, felnövekedésük szeretet nélkül, és erőszakosan ment végbe. Felnőttként pedig nem sikerült érzelm gazdag kapcsolatokat létrehozniuk és konfliktusmegoldó képességük sem fejlődött ki. A nőknek másodrendű, szenvedő szerep jutott, önnön sorsukat is képtelenek voltak jó irányba terelni, mintha – a 8. esethez hasonlóan – törekedtek volna arra, hogy férjeiktől se kapjanak szeretetet. A kommunikációs zavar abból fakad, hogy a problémákat nem vitatják meg. Ennek oka a férfiak gyakori távolléte, és kompromisszumkészségének hiánya. Az alkohol kivételesen nem játszott szerepet...

*

A 19 családból 10-ben történt erőszakos cselekedet (nem számítva a verbális agressziót, mert az mindenhol volt). Demokratikus és kohézív családban is előfordult erőszak, de csak elvétve, a szülői türelmetlenség eredményeként. A családok döntően autokratikusak (szülői fegyelmezés, ellentmondás nem tűrése, a felnövekvő gyermek szexuális életének korlátozása, stb.) és szétesők (a szülők verekszenek, külön élnek, elválnak, ahol nem válnak el, ott destruktív konfliktusok zajlanak, amelyek devianciához vezetnek, és amelyeket soha nem képesek megoldani), vagy már csonkák.

Az erőszakos családok szociális helyzete döntő többségében nem túl jó, akadtak viszonylag jómódúak is, de inkább jellemző a szegénység, néhol a nyomor. A periférián való tengődésnek pedig egyenes következménye a kiszolgáltatottság, a (lét)bizonytalanság, az élet értelmetlenségének érzése, amelyet az alacsonyan szocializált emberek nem tudnak agresszió nélkül feldolgozni. A családokon belül itt a legerősebb a gyengébbekkel szembeni intolerancia, miközben a legerősebben ebben a közegben érezhető a negatív hagyományok megtartása és az utódoknak történő áthagyományozása.

Az erőszak következményei a családtagokra nézve:

- lelki sérülések (ágybavizelés, alulteljesítés miatt kiegészítő iskola, öngyilkosság, saját család létrehozására való képtelenség, saját gyermekkel szemben az elszenvedett erőszak megismétlése, „kitörési” képtelenség a szülői környezetből, szexuális zavarok, olyan házastárs „találása”, aki betölti az agresszív szülők korábbi szerepét, stb.)
- testi sérülések (kiváltó eszközök: kés, ostor, papucs, testi erő, stb.).

*

A modern kriminológia elfogadja azt a tényt, hogy az erőszak kialakulásában döntő szerep jut ugyan a társadalmi hatásoknak, de az öröklött és szerzett biológiai tulajdonságoknak sem elhanyagolható a befolyásuk. Az összes bűncselekménytípus közül az erőszakos jellegűek körében a leggyakoribb, hogy a cselekmény végrehajtásában fontos tényező a tettes valamilyen kedvezőtlen öröklött adottsága; fizikai, idegrendszeri vagy szellemi károsodása. „Az erőszakos bűncselekmények okságában... nagy a szerepe a gyakorta impulzív beállítódásban, agresszív kitörésekben manifesztálódó, pszichofizikai állapotuknak.”¹⁹

A szocializáció, a gyermek személyiségjegyeinek akaratlagos és tudattalan formálása főképp a családban megy végbe, amely az erőszakos mintákat, de az agresszió elkerülésének módszereit is a leginkább képes közvetíteni, hagyományozni. A családi kapcsolatok, a problémák kezelése tehát döntő jelentőségű a fejlődésben levő gyermek pszichéjére nézve. Az erőszakos bűnözés kialakulásában is szerep jut a családnak, mégpedig a helytelen modellek és negatív hatások erősítésekor. Annak a szemléletnek az elfogadása, hogy a konfliktushelyzetekre fizikai válaszokat lehet adni, a hibás, durva gyermeknevelési módszerek, a megbecsülés és tisztelet hiánya, feszült viszonyok, érzelmi elhanyagoltság, mentális zavarok és persze az alkoholizmus egyaránt gerjesztői az erőszaknak.

Kiemelkedik az okok közül a család társadalmi helyzete, az anyagi bizonytalanság, amely rengeteg konfliktust generál. A viták rendezésére az alacsony jövedelműeknek viszonylag kevés módszerük akad, és ha ehhez még alacsony kulturáltsági szint és a kötődési-tanulási-utánzási folyamatok zavarai is társulnak, az könnyen a gyengébbek sanyargatásához vezethet.

¹⁹ Bakóczy-Sárkány: Erőszak a bűnözésben 340. o.